

Ką mums kalbėjo Petronėlė Orintaitė

What Petronėlė Orintaitė Spoke to Us

Minint 120-ąsias rašytojos, publicistės, visuomenės veikėjos Petronėlės Orintaitės (1905–1999) gimimo metines, 2025 m. kovo 19 d. Maironio lietuvių literatūros muziejuje apie ją diskutavo literatūrologė dr. Solveiga Daugirdaitė, istorikė prof. dr. Virginija Jurėnienė, vakarą vedė literatūrologė Agnė Cesiulė. Čia pateikiamas sutrumpintas ir redaguotas renginio įrašas.

Agnė Cesiulė: Prieš 120 metų vasario 18 dieną gimė rašytoja Petronėlė Orintaitė. Ir ne tik rašytoja, bet ir visuomenininkė, kaip jau anuomet spaudoje buvo pristatoma, kovos už moterų teises aktyvistė. Tad šįvakar pasvarstykime, kodėl ji buvo taip pristatoma, ką ir kaip ji kalbėjo, kur reiškėsi? Paminėsiu keletą pavienių faktų. Orintaitė rašė poeziją, prozą, išleido keletą apsakymų rinkinių, romanus *Paslėpta žaizda* ir *Daubiškės inteligentai*, spaudoje publikavo visuomenės kritikos straipsnius ir 1938 m. išleido straipsnių rinkinį *Kviečiai ir raugės* su paantrašte „Moterų kultūros problemos“. Dirbo mokytoja ir aktyviai dalyvavo literatūros lauke, kuriame turėjo ir šioki tokį sprendžiamąjį balsą. Pavyzdžiui, 4-o deš. pabaigoje ji dalyvavo knygų leidyklos „Spaudos fondas“ literatūrinės premijos laureato skyrimo komisijoje. Čia svarbu paminėti, kad turbūt tik ji ir Nėris iš rašytojų moterų buvo pakviestos į literatūros premijos skyrimo komisiją, tegu ir ne valstybinės premijos, o vis dėlto gana prestižinės. Kurį laiką, tiksliau, 1939 m., Orintaitė dirbo kultūros žurnalo *Dienovidis* redakcijoje ir priklausė žurnalo redakcinei kolegijai – vienintelė moteris tarp žurnalo red. kolegijoje dirbusių rašytojų vyrų, o tai anuomet buvo rėta visuomeninės (ne konkrečiai

Received: 15/06/2025 **Accepted:** 25/06/2025

Copyright © 2025 Solveiga Daugirdaitė, Virginija Jurėnienė, Agnė Cesiulė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

moterims skirtos) periodinės spaudos darbe. Taigi, vienaip ar kitaip Orintaitė turėjo autoritetinę balsą, buvo iš sprendžiančiųjų, kokie tekstai bus publikuojami kultūriniame žurnale ar kas gaus literatūros apdovanojimą. Tačiau kalbant apie jos reikšmingumą ir padėtį, kokią ją literatūros istorijoje matome dabar, man kirba klausimas – kodėl atrodo, kad Orintaitė buvo mažai žinoma ar nesvarbi? Ir kuo vis dėlto ji svarbi mums, kad susirinkome apie ją kalbėti? Kuo ji svarbi kiekvienai jūsų? Kokios mintys, mąstant apie Orintaitę, jos reikšmingumą, kyla pirmiausia?

Solveiga Daugirdaitė: Aš pradėsiu nuo pabaigos. Kodėl mes jos nežinom? Todėl, kad nežinom didelės dalies tarpukario ir išeivijos literatūros. Sovietmetis padarė savo, ir jeigu rašytojas po karo liko gyventi Lietuvoje, kaip, pvz., Antanas Vienuolis, jis buvo ir tebėra žinomas – ir muziejus iki šiol tebėra, ir Anykščiai tebesididžiuoja juo. Jeigu rašytoja(s) emigravo, nors jo ar jos knygos paskui jau buvo perleistos Sąjūdžio ar nepriklausomybės metais, jo ar jos kūryba vis tiek nebeįsirašė į mūsų literatūrinę atmintį ir vaizduotę. Yra išimčių: dabar moksleiviai žino ir dažnai net mėgsta Antaną Škėmą, Henriką Radauską, bet jeigu jų kūrybos nebūtų mokykloje privalomos literatūros sąrašė, tai vargu ar ji būtų žinoma. Birutė Pūkelevičiūtė tapo parankiu pavyzdžiu dabar atskleidžiant, kokių būta kliūčių moterų kūrybai. Orintaitė liko toli laike ir erdvėje, nors yra svarbiausia XX a. 4-to dešimtmečio literatūros feministė, įsiterpianti tarp vyresnės už ją Antaninos Šalčiuvienės ir jaunesnės Liūnės Janušytės, kuri ne tiek kėlė klausimus, kiek savo kūryba ir gyvenimu atmetė to meto moterims primestas normas. Bernardas Brazdžionis buvo aktualus Atgimimo metais, nes jis kalba apie tautos laisvę. Sovietmečiu Orintaitė ignoruota, nes buvo išeivijos rašytoja, nors svarbiausi jos kūriniai parašyti Lietuvoje. Net ir šiandien moterų istorija ir literatūra domimasi selektyviai, gilesnio pažinimo stinga. Moterų literatūros kursai, pasirodę nepriklausomybės pradžioje, išsikvėpė kartu su moterų studijų centrais universitetuose.

Virginija Jurėnienė: Orintaitė iš tikrųjų labai reikšminga asmenybė žiūrint iš feministinių arba iš moterų istorijos tyrimų pusės. Bet aš siūlyčiau į šią asmenybę žiūrėti ne vien iš tarpukario visuomenės retrospektyvos, tačiau ją vertinti ir po 1990-tų metų, kai ėmėme aktualizuoti moterų judėjimą, kai pradėjome moterų judėjimo tyrimus. Mes aktualizuojam pačias pirmąsias moteris aktyvistas, jas

iškeliam. Tai mums tampa labai aktualu, ir mes jų pavardes visur keliame, rodome padarytus darbus, parengtas programas. Žvelgiant į moterų judėjimo istoriją, situacija pasikeitė XX a. 4-ame deš., įsigalėjus autoritariniam režimui, kai buvo apribota labai daug piliečių ir organizacijų veiklų, jų teisių, o tai atsiliepė ir moterų judėjimui, nes viskas tarsi nurimo, beliko žinoti Moterų tarybos veiklą, katalikių veiklą, Jadvygą Tūbelienę, Sofiją Smetonienę. O tos, kurios iš tikrųjų dėjo ideologinį moterų judėjimo pagrindą ir kurios toliau turėjo, nes buvo vedlės, aktyviai kalbėti moterims rūpimais klausimais, iš to meto spaudos kaip ir prapuolė, – jų pačių visuomenė neaktualizavo. Sąžiningai perskaičiau įvairią tarpukario spaudą, tačiau neaptikau, kad spaudoje Petronėlė Orintaitė būtų buvusi ryški ar kad ji būtų pasisakiusi I moterų suvažiavime ir pan., tikrai ne. Tar-kime, yra 1935 m. Moterų tarybos memorandumas Lietuvos valdžiai, kuriame reikalaujama, kad moterys išliktų savo užimamose darbo vietose, ką Orintaitė ir savo knygoje *Kviečiai ir raugės* gina, tačiau jos parašo ten nėra. 1935 m. aktyvistės memorandumą pasirašo, o Petronėlės Orintaitės tarp jų nėra. Kaip literatė ji iš tikrųjų stipri, galima sakyti, buvo ruporas arba advokatė; kaip ateitininkė ji sakė – aš turiu mokėti valdyti žodį, jį išnešti, tačiau kyla klausimas, kodėl jos nematau viešumoje kaip visuomenininkės. Tačiau įžvelgiu ir savo kaltę. Iš tikrųjų Petronėlė Orintaitė yra labai reikšminga, jeigu ji būtų buvusi atrasta atkūrus Lietuvos valstybingumą po 1990 m., tuomet ji būtų greta Onos Mašiotienės, Vincentos Lozoraitienės, Magdalenos Galdikienės. Ją turėjome atrasti būtent mūsų atkurtoje valstybėje, kurdamos, rašydamos moterų istoriją. Bet geriau vėliau nei apskritai niekada. Dabar Petronėlės Orintaitės veiklas ir darbus reikia aktualizuoti, rašyti, įrodyti, kad jos teorinis feminizmas iš tikrųjų atliepė visus moterų socialinius sluoksnius, lietė visus klausimus, kurie buvo labai svarbūs. Kita vertus, ji kvietė, aktyvino pačias moteris ne tik šiaip ateiti į visuomenę, bet ir labai aktyviai veikti. Šiandien diskusijoje aš, kaip istorikė, pasižadu padirbėti, kad visuomenei ji taptų daugiau žinoma. Turime pildyti Lietuvos moterų istoriją atrandamomis užmirštomis asmenybėmis. Orintaitės teorinis darbas Lietuvos moterų istorijai yra didžiulis, ji knygoje apgailestauja, kad IV Seime nėra moterų. O kodėl jų nėra? Todėl, kad joms nieks neleido, tiesiog neleido. Čia yra atsakymai. Bet ir gerai valdanti žodį Petronėlė liko tik teoriniame, o ne visuomeniniame, aktyvistiniame darbe. Aš manau, kad ji nė nesiveržė į aktyvią visuomeninę veiklą.

S. D.: Taip, ji save matė kaip rašytoją. Atkreipiu dėmesį, kad *Kviečiai ir raugės: moterų kultūros problemos* yra autorės leidinys. Išvertus į šiuolaikinę kalbą, tai reiškia, kad sudėjusi straipsnius ji išleido savo lėšomis, turbūt iš mokytojos algos, jos niekas neparėmė. Bet Virginija iškėlė įdomią problemą: ar yra svarbu, ar pakanka būti tik rašytoja? Reikia turėti galvoj, kad ji gyveno rašto visuomenėje, kurioje spausdintas žodis buvo svarbus. Ar tai jos pralaimėjimas, ar laimėjimas, kad ji populiaria forma (romanais, straipsniais) kėlė tas pačias idėjas kaip ir politikės? Kad suprastų ir tas žmogus, kuriam politiniai reikalai ir abstrakti kalba nelabai suprantami: moteris turi būti išsilavinusi, ekonomiškai savarankiška, pati spręsti, ar turėti vaikų.

V. J.: Labai gerai kalbate. Žinote, tas inteligentijos žiedas yra, ir koks jis yra, labai gražiai pasakyta knygoje. Na, aš tiesiog sėdėjau ir galvojau: reikėtų ir mūsų visuomenei skaityti *Kviečiai ir raugės: moterų kultūros problemos*, ir penkis kartus skaityti apie tuos inteligentijos žiedus, kiek susipratusių ateina į visuomeninę veiklą, kaip ateina, koks jų sąmoningumas ir pan. Bet vis dėlto į to meto Lietuvos visuomenę reikia žiūrėti labai paprastai, pjūviais, kaip atidžiai knyga buvo perskaityta ir kiek giliai buvo susipažinta su tuo, kas joje parašyta. Vyko literatūriniai vakarai, Orintaitė tikrai buvo prie to inteligentijos žiedo, mes žinome, kad ji buvo tikrai aktyvi, ir jūs tai sakote. Bet norint, jog visuomenė bent kiek pajustų tai, apie ką kalba rašytoja, reikia, kad visuomenė skaitytų. Orintaitė kelia ir kitą problemą – kad nėra, kas rašytų *Vaidilutėje*, *Motery* ir taip toliau. Pasak autorės, nebuvo, kas rašo, vien dėl to, kad moterys turėjo savo tikslų ir jų siekė skirtingai, pvz., gimnazistės, universiteto studentės buvo labai skirtingų pažiūrų. Buvo tokia maža dalelytė moterų, kurios ir girdėjo, ir galėjo diskutuoti, ir skaitė. Kalbant apie organizavimąsi, pažymėtina, kad Petronėlė Orintaitė ateitininkų sąjungos narė buvo nuo 13 metų. Šiaip ateitininkai buvo labai galinga organizacija nuo mokyklų iki universiteto, bet kiek ji turėjo įtakos merginoms ir moterims, nėra tirta. Ateidama į diskusiją galvojau, kaip ir kiek tas jos, kaip rašytojos, parašytas žodis turėjo įtakos ir kiek tai turės reikšmės ateityje. Likau sau neatsisakius. Klausiu jūsų.

S. D.: Aš galvoju, kas ji buvo? Vienu metu buvo Rašytojų draugijos pirmininko pavaduotoja, tačiau tai ne kokia įtakinga politinė ar visuomeninė organizacija. O šiaip Orintaitė ilgą laiką buvo provincijos mokytoja, ir dar gilios provincijos.

Mokytojų Tauragės mokytojų seminarijoje, Mažeikiuose, paskui Vilkaviškyje, savo pačios mokykloje, kurią baigė ir Salomėja Nėris. Šiaulius jau galima vadinti kultūros centru, pagaliau Kaune dirbo III gimnazijoje, kur dirbo ir Nėris, galiausiai persikėlė į atgautą Vilnių. Bet iš esmės – mokytoja, rašanti mokytoja.

V. J.: Aš turiu kitą atsakymą. Pažiūrėkime į Magdaleną Galdikienę, ji kažkada irgi buvo mokytoja Marijampolėje. Mes kartais galvojame, kad veikla koncentruojasi centruose. Man kaip tik atrodo, kad tai nėra tiesa. Gabrielė Petkevičaitė, pvz., buvo periferijos aktyvistė ir mokytoja. Na, ne visai tikslu sakyti, kad Panevėžys provincija, vis dėlto tai buvo pramoninis centras. Tačiau tai ne Kaunas. Sutikime, Kaunas – laikinoji sostinė, traukianti inteligentus. O Petronėlė Orintaitė dirbo daug ir labai stipriai. Ar ji matė tik Kauną visiems galimiems darbams?

S. D.: Aš ginčyčiausi dėl čia paminėtos Petkevičaitės-Bitės, vis dėlto tai yra ankstesnis laikas, kai dvarai dar buvo šviesos šaltinis.

V. J.: Bet 4-ame dešimtmety Bitė ramiai dirba Panevėžyje, labai gražiai dirba jos draugė Jadvyga Juškytė, mokytoja Pernaravoje, įsteigusi ten šaulių organizaciją, rinkusi tautosaką ir siuntusi Vaižgantui. Ne veltui Juškytė dažnai vadinama tautosakininke. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute saugomas Kazimiero Drąsutavičiaus ir Jadvygos Teofilės Juškytės tautosakos rinkinys bei Juškytės pasakos. Į Lietuvos pedagogikos istoriją Juškytė įėjo ne tik kaip ilgametė mokytoja, bet ir kaip vadovėlių autorė, jos parengtos mokymo priemonės sėkmingai padėjo ugdyti jaunąją kartą. Juškytė XX a. pradžioje parengė ir išleido keletą knygų mokykloms. 1927 m. bendradarbiaudama su Felicija Bortkevičiene išleido mokykloms Lietuvos istorijos knygėlę, kurioje paskelbė penkias išverstas Vilniaus legendas ir padavimus, Vladislovo Zahorskio išrašytus iš senų kronikų. Tai buvo paskutinis Juškytės leidinys. Juškytė buvo aktyvi Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos Kėdainių skyriaus narė nuo 1921 m. Štai kokia įžymi dar viena Lietuvos šviesuolė, dirbusi provincijoje. O kur dar jos nuopelnai visuomenei „Žiburėlio“ draugijos įkūrimo ir veikloje?

S. D.: Tačiau tai truputį ankstesnis laikas. Kaune studijavusioms inteligentėms šis miestas ir liko traukos centras. Tai liudija Nėries laiškas Orintaitei, rašytas

1933 m. lapkričio 24 d. Nežinom, ką būtent parašė Orintaitė, bet Nėris atsako: „kokia provinciška nuotaika iš tavo laiško dvelkia!“ Nėris, tuo metu atsikrausčiusi iš Lazdijų į Kauną, bando išgyventi iš vertimų, gyvena Vinco Mykolaičio-Putino bute. Matyt, Orintaitei nebuvo gerai Šiauliuose, nors ji ten išdirbo palyginti ilgai (1932–1937 m.), ne veltui jos romanas *Daubiškės inteligentai* atskleidžia, kokia žalinga yra savimi patenkintų žmonių aplinka. Dauba yra duobė, kur smulkūs interesai, smulkūs žmonės, mažai galimybių tobulėti. Bet ji nėra pesimistė, suprojektuoja ir herojaus atsivertimą, pakilimą iš sunkios ligos ir kartu iš dvasinio sąstingio. Kiek naivokai dabar tas romanas atrodo.

Kai išėjo *Paslėpta žaizda*, Orintaitei buvo 29-eri, ji buvo jauna, be didesnės gyvenimo patirties, netekėjusi, o rašė apie šeimos dramas. Tuo ir aiškinčiau jos nuostatų tam tikrą nekonkretumą, schemiškumą, ryškų ir publicistiką. Bet kokio jaunumo buvo lietuvių literatūra? Pirmas moters poezijos rinkinys yra Bronės Buivydaitės (Tyrų dukters), tai 1921 metai. Salomėjos Nėries *Anksti rytą* 1927 m. yra antras. 1930 m. išėjo Orintaitės debiutinis *Vingių vingiai*, kaip ir Alės Sidabraitės *Eskizai*. Bet tuo metu vyresnioji karta, profesoriai skatino rašyti. Nors Orintaitės poezijos rinkinys buvo vertinamas vidutiniškai, ji buvo raginama toliau rašyti prozą. Ir Vaižgantas, ir Nėris ją skatino rašyti prozą (1931 m., perskaičiusi Orintaitės apsakymą, Nėris jai rašė, kad su proza Petronėlė turėtų daugiau pasisekimo negu su poezija). Nėris, būdama talentingesnė, ne pašiepė, o globojo ir skatino.

V. J.: Taip, kalbame apie labai jauną moterį ir apie tuo metu jos keliamas idėjas. Romane galima išvelgti bent tris siužetines linijas, jei ne keturias, kalbant apie seksualumą. Mūsų Marijos žemėj tai nebuvo įprastas dalykas, ir jei tokia jauna autorė tokios temos imasi, tai jau labai daug. Bet aš, kaip ir jūs, galvoju, kad tai ateina iš jos, kaip ateitininkės, filosofinio pasirengimo: turėk stiprią gyvenimo filosofiją, valdyk raštą, valdyk žodį. Jei turi ką pasakyti, sakyk tai visuomenei. Čia jos, kaip sąmoningos asmenybės, bruožai ir atsiskleidžia.

S. D.: Supaprastintai sakytume, kad *Paslėpta žaizda* – romanas apie priverstinį abortą ir jo padarinius arba apie moters sąmonėjimą. Vien temos pasirinkimas drąsus. Čia ir išnyra jos krikščioniškas, gal net specifiškai katalikiškas žvilgsnis, kad pasaulis eina ne ten, jeigu nevertina gyvybės. Jau cituotame 1933 m. lapkričio mėn. laiške Nėris rašo: „Mane baisiai sudominai savo romanu. Kodėl

nespausdini? Dalykai, kuriuos, sakai, apima Tavo romanas, mane visados domina ir jaudina.“ Kviečia atvažiuot Kalėdų ir atsivežt rašomą romaną. Tai – apie *Paslėptą žaizdą*. Nežinome, ar Nėris skaitė bičiulės rankraštį. Orintaitė romano pratarmėje, datuotoje 1934 m. sausio 20 d., paaiškina, kad tai jos atostogaujant Palangoje sutiktos moters pasakojimu pagrįstas kūrinys, šį faktą paskui ji pamini ir autobiografijoj. Siužetas paprastas: tarnautoja išteka siekdama būti pavyzdinga žmona, išteka taip pat už valdininko. Iš pat pradžių vyras nėra draugiškas, bet rimtas žmogus, netuščiažodžiauja, taupus. Na, ir galiausiai, kai jinai pastoja, jis ją priverčia darytis abortą. Rašytoja į vyro lūpas įdeda pasakymą, kad „didesnė pusė Kauno ponių daro abortus, ir ne po vieną“ ir kad „ne vienas gydytojas sau namus vien iš to pasistatė“. Prisiminkime, kad abortai tarpukariu buvo draudžiami, taigi daromi nelegaliai (paprastai, jei nelegalu, tai kainuoja daugiau). Orintaitė suprato, kad bus skaitoma ir komentuojama ir kad padėtis tikrai tokia ar bent panaši. Rašytoja lyg pasilengvina užduotį – heroję vyras nuveda pas gydytoją žydą, tačiau suprantame, kad gydytojai, kuriuos vyras mini, ir jų pacientės yra ne žydai, o lietuviai, veikiausiai katalikai, darantys nuodėmę. Abortas moterį slegia, pašlyja intymus poros gyvenimas ir vyras pareiškia, kad turi kitą. Vyras nori žmoną išmesti iš namų, pirktų kartu, bet jinai, užgirdusi Velykų varpus, sako dar prisikelsianti. Ar taip nutiko, nėra aišku, tačiau iš prologo galima nuspėti, jog ta moteris bent jau gyvena toliau, nors nežinom, kaip herojei sekėsi, pvz., kovoti dėl bendro turto. Štai toks 29 metų merginos, provincijos mokytojos, atliekamu nuo darbų laiku parašytas romanas. Tuo metu tai buvo drąsu, dar ir dabar aborto tema literatūroje nėra dažna. Manychiau, kad *Paslėpta žaizda* yra reišmingiausias rašytojos kūrinys.

A. C.: Abortas romane jau yra lūžis, bet kaip iki tol einama, kaip moteris pasiduoda visuotiniam įpratimui, kad žmona turi būti nuolanki, atsisakyti savo gyvenimo, kaip ji vyrą sudieviną. Beje, ir *Daubiškės inteligentuose* vaizduojamas tas pats savo gyvenimo atsisakymas, jo paaukojimas vyrui. Atrodo, kad Orintaitė jau čia pradeda kabinti problemą, kad viskas prasideda nuo to, jog herojė pasiruošusi visa, net gyvybę, paaukoti dėl vyro, kaip jis pasakys – taip ir bus. Ji ir užsidirba, ir savo pinigus santaupoms lygiai taip pat deda, ir namas pirktas iš tų bendrų santaupų, netgi beveik iš Domicelės algos, nes vyras sau dar leidžia kailinius nusipirkt, o ji – ne. Ir kai Domicelę priverčia darytis abortą, ji nesugeba net pasipriešinti, nors smurto, fizinės prievartos nėra.

V. J.: Čia juk inteligentų šeima, ne kaimas.

S. D.: Taip, tačiau herojė nepajėgia net pasipriešinti. Ji jau yra izoliuota nuo draugų, jos mama miršta, su seserim ji nebendrauja, pasikalba tik darbe su kolege. Orintaitė nuosekliai atskleidžia kelią, kaip tai atsitinka ir kokia kaina Domicelė atsipieikėja.

V. J.: Bet jeigu pažiūrėtume į to meto visuomenę, romane juk pavaizduotas patriarchalinės šeimos standartas. Net ir šiandien galima rasti tokių šeimų post-moderniojoje Lietuvoje, kur moterys tiesiog sutinka užkelti vyrą ant pjedestalo, visiškai pasiaukoti šeimos židiniui, vaikams. Iš feminizmo istorijos žinome, kad moterys save vertinti ima tik po II pasaulinio karo, jau visiškai save suvokia kaip galinčią, pilnavertę ir pilnateisę. Čia ir buvo naujovė, kad mes esam ne tik pilnateisės, bet ir pilnavertės, galinčios save pozicionuoti kaip savarankiškas asmenybes. Tai buvo labai aiškus proveržis, revoliucinės mintys, kurios turėjo milžinišką atgarsį visuomenėje. Bet XX a. 4-ame dešimtmetyje visuomenės modernėjimo nebuvo daug.

A. C.: O ką Orintaitė siūlė? Romane yra pateiktas visas sudėtingas vaizdas. Bet ką daryti, kaip pakeisti padėtį? *Kviečiuose ir raugėse* ji teikia pasiūlymus. Gal galime pašnekėti, kokius sprendimus ji matė?

V. J.: Pirmiausia – moteris turi būti stipri asmenybė. Na, ir nesubuitėti, viduje turėti idealizmo ir žydėti. Aš *Kviečiuose ir raugėse* matau išskirtą visuomeninę veiklą. Orintaitė aiškiai sako: reikia dirbti visuomenei, o ne ateiti pasirodyti nauja suknia ar rengti daug balių, svarbu dirbti visuomenei iš širdies. Ir dar priminčiau Orintaitės akcentą, kad visuomenei reikėtų keisti požiūrį į labdarą: geriau, kad valstybė ir visuomenė moterims teiktų daugiau darbo vietų, negu teiktų labdarą, kad jos labiau jaustų savo vertę. Dėl to svarbu moteriai turėti profesiją, nors ir pačią paprasčiausią. Dar įdomus jos požiūris į aukštas pozicijas, kad gal geriau kilti po trupučiuką, o ne iš karto atsидurti aukštai. Tai tokie yra jos pasiūlymai, sprendimai. Dar ji rašo, kad moterys sąmoningai turi ateiti mokytis, o ne, kaip istorikai sakydavo, esą 4-ame dešimtmetyje moterys ateina į universitetą, nes šeimos, broliai, karininkai investuoja, kad mūsų vyrai biurokratai turėtų išsilavinusią žmoną. Orintaitė tokį požiūrį peikia, nes privalu visuomenei ati-

duoti tai, ką gavai, ką išmokai, pasėti tą sėklą, kad jinai atneštų naudą; ji pamini kregždutes – kad jos skraidytų. Tokie gražūs žodžiai.

Mums dabar reikia taip kalbėti, nes mūsų visuomeninių organizacijų yra labai silpnų, kur susirenkama tik pašnekėti ir išsiskirstoma.

A.C.: Taip, *Kviečiuose ir raugėse* ji ragina šviestis ir eiti dirbti visuomenei, o kituose skyriuose ji siūlo ir būti kukliai, išmokti taupyti pinigus, išmokti siūti, prižiūrėti rūbus, gaminti valgyti, rūpintis buitimi. Jos keliama reikalavimai moteriai yra labai įvairūs. Kai skaičiau *Kviečius ir rauges*, man pirmiausia kilo mintis, kaip moteris turėtų viską suspėti, kai iš jos tiek reikalaujama. Ir ji turi būti visuomeniška, ir nepriekaištinga šeiminkė, o jeigu neįstengia, vadinasi, nesistengia, pati kalta dėl to. Galvoju, ar moteris pajėgia tiek – vienu metu ir būti pavyzdinga šeimoje, ir išeiti į visuomenę? Pati Orintaitė, rašydama ir romanus, ir publicistiką, gyveno viena, tad galbūt dalis kritikos moterims kilo iš praktinės patirties trūkumo, nepakankamo įsivaizdavimo, kaip visa tai praktiškai įgyvendinti. Kiek įmanomos ir kaip praktiškai pritaikomos jos siūlomų sprendimų idėjos?

S.D.: Ji aiškiai įvardija, kad yra labai dideli socialiniai skirtumai. Pavyzdžiui, rašydama apie moterų darbą, pradeda nuo to, kad valstietės dirba kaip vergės. Gal dėl to, Orintaitės nuomone, jos išlaiko savo gerąsias savybes, nėra tuščios, bet jinai vis dėlto mato tą juodą darbą. Dykaduoniauja, žinoma, miestietės. Peikdama miestiečių ydas Orintaitė kartoja to meto publicistikoje dažną mintį, kad miesto moters elgsena nusižiūrėta iš lenkių ir visos blogybės – iš jų. Tiesos čia esama: kadangi lietuviško miesto kaip ir nebuvo, tai iš ko daugiau galima nusižiūrėti? Ji kritikuoja ir švietimo sistemą, kad ji nesuteikia idėjinių pagrindų, moko dalykų, kurių gyvenime mergaitei galbūt niekada nereikės. Manau, Orintaitė turi galvoj dvasines gaires, kurių mokykla neteikė ir kurias ji buvo gavusi iš ateitininkų. Taip pat ji atskleidžia daugybę ydų, kurias savyje reikia atpažinti ir įveikti, tai gairės savęs tobulinimui. Jeigu nesi taupi, tai pasiskaitai Orintaitės ir mokaisi taupyti. Jeigu per daug lakstai po labdaros balius, tai paskaitai Orintaitės, susipranti ir stengiesi laiką leisti prasmingiau. Jeigu visą savo dėmesį skiri, jos žodžiais, miegamojo puoselėjimui, kad vyras nepabėgtų, pasiskaitai Orintaitės ir imiesi visuomeninės veiklos. Man keistokas (tiek romanuose, tiek ir publicistikoje) vyrų ir moterų požiūrio į seksualumą skirtumas. Vyrų prigimtis

grubesnė, gaivališka, jie kūniškos būtybės, moterys – ne. *Daubiškės inteligentuose* yra neįmanomos meilės linija, kai moteris nesutinka su tokiu pažeminiu, ir vyriškis galiausiai nusišauna. Melodramatiška pabaiga. *Paslėptoj žaizdoj* mes mažai žinome apie Domicelės intymų gyvenimą, labiau – kad po aborto Domicelė šlykštisi vyru ir jis, kad ir koks stuobrys, tai jaučia. O kas buvo iki tol? Jeigu galvotumėm, ką pakeitė antroji feminizmo banga, tai yra supratimas, kad moterys yra tokios pat kūniškos būtybės. Skaitant *Orintaitę* krenta į akis jos pradėtas moterų sudvasinimas (juslingos moterys atgrasios, aiškiai neigiamos herojės), o vyrų sukūninimas. Tačiau tai tikriausiai nėra originalus *Orintaitės* požiūris, tik laiko ar tam tikros ideologijos ženklas.

A. C.: Na, Sofijos Čiurlionienės požiūris buvo kitoks. Jos straipsnių rinkinys *Lietuvoje: kritikos žvilgsnis į Lietuvos inteligentiją* kiek panašus į *Orintaitės Kviečius ir rauges*, nes sprendžia kultūros ir visuomenės problemas, tačiau orientuotas į visus vienodai, skirtas tiek vyrams, tiek moterims. Aišku, čia kitas laikas, ankstesnis. Čiurlionienė laikė vyrus ir moteris vienodai galinčius spręsti kultūros ar valstybės reikalus, sakė, kad skirtumas tik toks, jog moterims šalia visų bendrų reikalų svarbu išsikovoti lygias teises. Ji teigė, kad net nereikia atskirai steigti moterų žurnalų, nes taip moterys užsidarys, izoliuos ir savo idėjų neišleis į visuomenę. Ir man atrodo, kad 4-ame dešimtmetyje moterys išties pernelg užsidaro savo rateliuose: ne tik leidžiama atskira periodika moterims, tačiau ir kituose periodiniuose leidiniuose atsiranda specialios moterų skiltys, į kurias dedami moterų atsiųsti tekstai, dėl to atsiranda dar didesnė skirtis. O *Orintaitė*, man regis, kaip tik teigia, kad moterų prigimtis yra kitokia, kitoks supratimas, jų kita vieta visuomenėje ir elgesys jų turi būti kitoks. Ir netgi politikoje jos turėtų dalyvauti vien tam, kad įlietų kažkokio harmonizavimo, kažkokių savybių, kurių vyrai neturi.

S. D.: Čia gali būti retorikos dalykas. Kadangi moterys apskritai į politiką buvo neįsileidžiamos ir išstumiamos iš valstybinių tarnybų, tai tiesiog pasitelkti gražūs žodžiai, kad pusiausvyros reikia, reikia kitos lyties kaip paukščiui antro sparno ar pan. Ką ji galvojo iš tikrųjų, mes nežinom. *Orintaitė*, kaip ir visi rašantieji tuo metu, suvokė, kad tai, ką rašo, negali būti per daug radikalų, nes nebus išspausdinta, nebus suprasta. Veikė ir cenzūra, ir savicenzūra.

V. J.: Aš visai pritarčiau, juolab vėl grįžtant į 4-ą dešimtmetį ir žiūrint į visą visuomenę ir į politiką bendrai, kuomet valstybė visoms moterų organizacijoms davė kažką arba nedavė, leido arba neleido, ir žinant, kokias pozicijas vėliau užėmė Orintaitė. Ji iš pradžių atrodė tokia lyg sprogstanti, revoliucingesnė, o vėliau pasidarė aptakesnė. Gal ji tiesiog brendo, gal pradėjo saugoti savo socialinę vietą.

S. D.: 1940-aisiais okupacija viską užbraukė. Mes negalim net numatyti, kur žmonės būtų gravitavę.

V. J.: Čia įdomus klausimas. Ji toliau dirba išeivijoje, nes nelieta toje uždarytoje erdvėje, tampa necenzūruojama. Vadinasi, jinai gali kitaip vėl viską pasukti, ar ne?

S. D.: Nesutikčiau, Virginija, visiškai. Išeivija moterims buvo ypač nepalanki. Kompaktiška pokario išeivija buvo tam tikras kultūrinis getas, kuriame lietuviybė atsidūrė pirmoj vietoj, kiti klausimai tapo lyg nebe tokie svarbūs iškilus pavojui ištirpti kaip tautai. O kur čia moterų vieta? Žinoma, auginti vaikus, mokytojauti. Moterys, kurios Lietuvoje buvo pradedančiosios ar net žinomos rašytojos, – kuo jos tapo? Vaikų rašytojomis arba antraplanėmis, pašiepiamomis rašytojomis. Ką Orintaitė nuveikė išeivijoje? Mokytojavo, rašė knygas vaikams, publicistiką spaudai daugybe slapyvardžių. Yra išleista Dalios Striogaitės sudaryta jos bibliografija. Atrodo, kad prirašyta nemažai. Bet Orintaitė niekada nebegrižo į literatūros centrą. Su *Paslėpta žaizda* jinai yra literatūros aktualijų centre, o išeivijoje – periferijoje. Ir, tiesą sakant, jos grožinė kūryba išeivijoje tikrai neišlaiko laiko išbandymo. Ir pagaliau juk pasikeitė kartos: ji žemininkams ir lankininkams, kurie ir savo kartos moteris marginalizavo, buvo „senolė“ kaip, pvz., Bernardas Brazdžionis ir Jonas Aistis. Nepaisant gražios, patogios išeivių buities, kaip mums atrodė žvelgiant iš savo vargo, literatūriniai moterų likimai yra gana griaudūs.

V. J.: Bet klausimas, kurį Alfredas Bumblauskas užduoda: kas būtų, jei nebūtų buvę okupacijos?

S. D.: Apie tai Norbertas Černiauskas parašė knygą *Fado: Trumpa neįvykusi Lietuvos istorija*. Kas būtų, jeigu būtų, nežinom. Kai atėjo antroji feminizmo banga, tai iš pradžių, kiek aptikau išeivijos laikraščiuose, apskritai buvo teigiama, kad čia amerikonių problemos, o lietuvės, kaip ironiškai *Lietuvių enciklopediją* yra

citavusi Violeta Kelertienė, niekada nebuvo užguitos. Vargu ar vyresnes lietuvių rašytojas feminizmas kaip nors palietė. Bet tikrai palietė jau išeivioj užaugusią kartą – Eglę Juodvalkę ir kitas. Džiaugiuosi, kad Petronėlės Orintaitės pasėta sėkla sudygo. Jos anūkė Andrea Januta yra amerikiečių žurnalistė, šiuo metu dirbanti Kijeve, 2021 m. kartu su grupe kolegų apdovanota Pulitzerio premija.

V. J.: Knygoje išsakyta idėja, kad inteligentės turi sėti sėklą. Tai čia ir yra šito pavyzdys.

A. C.: Dar grįžtant prie *Kviečių ir raugių*, man labai įdomi ta vieta, kur Orintaitė rašo apie vokietes ir prancūzes, lygina Lietuvą su kitomis Europos šalimis. Ypač įdomu, ką rašo apie vokietes, jų požiūrį į moters vietą ir itin gajų šabloną „vai-kai-virtuvė-bažnyčia“. Ji rašo, kad tokia šeimos tragedija, kai moteris uždaroma namuose ir atskiriama nuo visuomeninės veiklos, virsta visos tautos tragedija, moraline tautos pragaištimi. Ir, be abejo, tą pragaištį mes greitai pamatome – prasideda karas, nacių nusikaltimai. Aš tai sieju netgi su šiais laikais, galvodama apie toli gražu ne liberalėjančius rusus, veikiau – einančius priešinga kryptimi, ir rusų moteris, kurioms vienareikšmiškai priskirta visa buitis, virtuvės reikalai, iš kurių stereotipiškai reikalaujama rūpintis vien savo išvaizda ir nesikišti į reikalus už savo artimiausios aplinkos.

S. D.: Orintaitė buvo Paryžiuje tuo laiku, kai Nėris ir Bernardas Bučas ruošėsi tuoktis; jie paprašė, kad ji dar nevažiuotų į pietus. Taip tapo vestuvių liudininke, tai yra aprašiusi atsiminimuose. Bet štai ką jinai apie prancūzes rašo *Kviečiuose ir raugėse*: „Prancūzijos moterys neturi pilietinių teisių, o ištėkėjusios nustoja būti net pilietiniu asmeniu. Jos valstybėje jau visiškai nebeatstoja žmogaus. Tad, pirma, kaip pavydėtinais aukšta joms turi atrodyti Lietuvos moterų viešoji būklė!“. Kartu jai atrodo, kad dabarties laikas, kupinas karo laukimo, nėra palankus lygiateisiškumui pasiekti. Taigi ji ne tik kritikuoja lietuves, bet ir mato, kas yra gera Lietuvoj, nes Prancūzijos moterys rinkimų teisę gavo tikrai 1945 m. Ji pastebi, kad Kaune moterys rengiasi puošniau nei madų sostinė laikytame Paryžiu, ir tai nėra pagyrimas mūsų ponios. Dabar aktualūs jos straipsniai ir apie netikslų moterų rūšiavimą, skirstymą į ponias ir paneles. Ji pritarė nuomonei, kad mažybinių formų apskritai reikia atsisakyti. Dievas žino, kaip būtų pasiskiusi pavardžių istorija, jeigu mes būtumėm toliau turėję savo nepriklausomybę.

Pavardžių tvarkymas – tai pastangos lietuvininti vyrų pavardes atsisakant slaviškų –avičių ir -auskų. Orintaitė matė bendrą vaizdą – kad ir moterų, ir vyrų pavardės turi būti permąstomos. Kai Lietuvoje po pusšimčio metų buvo grįžta prie pavardžių klausimo, moterų pavardžių keitimo priešininkai pristatė jį kaip naujovę. O vyrų pavardžių lietuvinimo klausimas iš viso, atrodo, nebuvo ir nėra keliamas.

V. J.: Jinai revizionistė, žiūrėkit, tai, ką ji kėlė, dabartinėje Lietuvoj turime, tai viskas čia lyg ir gerai. Manychiau, kad Orintaitė – tikrai brandi asmenybė. Ir gerai padirbėjo.

A. C.: Tačiau ji gausiai kritikuoja inteligentes už jų neveiklumą, tingėjimą, nedalyvavimą visuomeniniame darbe. Skaitant jos straipsnį „Mūsų šviesuolių kečiai“ iš pradžių atrodo, kad tuometinės inteligentijos situacija yra tikrai bloga, kad inteligentės neiniciatyvios, neorganizuotos, nemotyvuotos. Tačiau to ilgo straipsnio paskutinėje pastraipoje Orintaitė rašo, kad šiuo straipsniu ji daugiau siekia kreiptis į tas pasyviąsias, anaip tol ne į absoliučiai visas. Tai lyg sušvelnina tą pirmo įspūdžio vaizdą.

V. J.: Visuomenės veiklos atžvilgiu jinai rašė tiesą. Kiekgi yra to organizacinio žiedo? Daugumos moterų veikla lyg pabyra, kaip ir dabar – šeimai, vaikui, kažkam skirta. Manau, kad ji, suprasdama platesnį vaizdą, gana objektyviai vertino, kad organizacijose yra daug pasyvių narių, kurios arba įsirašo Bažnyčiai paraginus, arba nori pasirodyti, kad kažkam priklauso, nes miesto inteligentė turėdavo viešumoje dalyvauti. Tad Orintaitė rašė, kad nereikia būti kvailai labdaringai, bet dirbti su protu, reikia dirbti sąmoningai ir neatmesti šeimos, aukotis visuomenei, veržtis pirmauti. Manau, kad į visuomeninį gyvenimą ir aktyvią moterį ji žiūrėjo gana realistiškai.

Irena Leliūgienė (iš salės): Kadangi domėjausi VDU istorija, geriausiai žinau Orintaitės atsiminimus. *Liepalotų medynuose* ji atsiskleidžia kaip drąsi, emancipuota moteris. Dabar nėra tradicijos, o tada įdomias paneles, tokias kaip Orintaitė, Nėris, profesoriai, pavyzdžiui, Levas Karsavinas, Mykolaitis-Putinas ir Vincas Krėvė, atsivesdavo į „Metropolį“, vaišindavo skanėstais, kurių jos pačios negalėjo nusipirkti. Aš šitiek metų dirbau universitete, o nebuvo, kad mūsų dėstytojai vestųsi studentes į „Metropolį“ ir dar vaišintų skaniais patiekalais ir krupnikais.

S. D.: Mes nežinom, ką tų ponų žmonos apie šiuos pasilinksminimus manė.

I. L.: Gal jums teko aptikti, ar Orintaitė bendradarbiavo su Čiurlioniene? Juk ir ji buvo už moterų teises.

A. C.: Jos tikrai susitikdavo ar bent prasilenkdavo Moterų literatūros vakaruose, nes Orintaitė visuose dalyvaudavo kaip autorė, o Čiurlionienė 1930 ir 1938 m. šiuose vakaruose sakė sveikinimo kalbą. Čiurlionienės raštuose yra jos rašytas laiškas Orintaitei, kuriame ji kreipiasi „mieloji panele Orintaite“ ir pati pasirašo pavarde, tad panašu, kad draugės jos nebuvo. Tačiau tame laiške Čiurlionienė dėkoja už atsiųstą romaną *Paslėpta žaizda*, kažką pagiria, kažką pakritikuoja, pasiūlo, ką tobulinti tolesnėje kūryboje. Tai tiek žinau apie jų bendradarbiavimą.

S. D.: Orintaitės principingumą ir kartu lojalumą jaunystės draugei Nėriai rodo tai, kad išeivijoje nuolat rašė apie ją. Pirmiausia išleido atskiru leidiniu nekrologą, pasirašytą pseudonimu, dar stovykloje Vokietijoje. Dabar skaitant sunku suprasti, kokia to eiliavimo prasmė, tačiau, turint galvoje, kad išeivijos aktyvistai, taip pat ir moterų organizacijų (Vincenta Lozoraitienė), Nėrį smerkė ir stengėsi jos neminėti, nekrologo publikavimas įgyja prasmę. Gyvendama JAV Orintaitė atsiminimus pirma skelbė periodikoje, paskui išleido knygą, pavadintą *Ką laumės lėmė: Atsiminimai apie Salomėją Nėrį (1904–1945)*, kuri tebėra vertingas žinių šaltinis. Ji reaguodavo į pasirodančius atsiminimus, vaidinasi, jai buvo svarbu, kad žinios apie Nėrį nebūtų melagingos, todėl ginčijosi tiek su *Literatūros ir kalbos* 4 tomo autoriais (kai kuriais, kurie per daug tempė Nėrį į kairę), tiek su išeiviais (Mykolu Krupavičiumi, Jonu Griniumi), motyvuodama, kad šie nepažinojo poetės taip gerai, bandė atitaisyti jų riktus. Manau, ji nuo mokyklos suolo (Nėris mokėsi klase aukščiau) puoselėjo pagarbą talentui; išeivijoje tam reikėjo drąsos. Būdama vidutinio talento rašytoja, ji sugebėjo vertinti didelį talentą be pavydo, ar bent jo skaitant nejusti. Gražus abipusis dviejų rašytojų ryšys, išlikęs ir vienai jų mirus.

Nomeda Repšytė (iš salės): Ar yra laiškai, dienoraščiai? Ar kurioje nors vietoj užčiuopiama, kad yra literato ambicija?

S. D.: Negaliu atsakyti. Jeigu ji spausdina savo kūrybą, vadinasi, tą ambiciją jau turi. Tik ji nėra mimoziška, ji racionalesnė. Nesvarsto, ar ji talentinga, bet rašo,

nes tokia inteligento pareiga, ir jaunoj literatūroj labai reikėjo autorių, tad vis dėlto kritikos dozė viršydavo suvokimas, kad reikia rašytojų.

V. J.: Žiūrint ir iš moterų judėjimo pusės, tos 4-tame dešimtmety jau nueinančios, tos moterys-švyturiai, ragino, kad rašykit, norit ar ne, nes trūksta moterų, rašančių į moterų žurnalus, ir apskritai trūksta rašančių. 1930 m., švenčiant Vytauto 500-ąsias mirties metines, kiek valstybė išleido lėšų, o kiek apdovanotų moterų?

S. D.: Tik dabar pagalvojau, o kodėl moterų kūrybos almanachas *Aukštyn* išėjo būtent 1930 m.? Jubiliejus tikriausiai buvo patogi proga rašytojoms pasirodyti, susiorganizuoti. Ir iki šiol nėra kito moterų kūrybą reprezentuojančio leidinio, neskaitant proginių eksportinių leidinių, kaip antai *Five Lithuanian Women Poets* (Frankfurto knygu mugėi 2002 m.) ar *No Men, No Cry* (2011).

V. J.: Vaje, Solveiga, čia išvis žiauru. Jeigu mums to nereikia, tai tada klausimas, kodėl? Kai praeis penkios kartos, tada klaus – o tai kodėl nieks nepadarė?

A. C.: Pirmasis Moterų literatūros vakaras irgi įvyko 1930 m., jį organizavo studentės ateitininkės, argumentuodamos, kad moterų žodis turi būti reiškiamas ne tik raštu, bet ir žodžiu. Vėliau įvyko dar du tokie vakarai – 1935 ir 1938 m. Juose dalyvaudavo nuo 10 iki 20 poečių, rašytojų, kurios nuo scenos skaitė savo tekstus. Tai irgi buvo puiki proga pasirodyti.

Nomeda Repšytė (iš salės): Dar turėjau omeny, kad 4-to dešimtmečio Orintaitės knygos yra to momento reiškinys. Ir gal paskui yra pauzė, netgi išsirašius. Kaipgi atrodė diena mokykloj, kada tą prozą rašyti, juk paprasčiausiai nelieka laiko. Tai-gi vienas dalykas einant į turgų sugalvot eilėrašį, o kitas – atsistėt ir parašyt romanus, tam reikia laiko. O jeigu reikia laiko, vadinasi, tam reikalingos vienokios ar kitokios pajamos, tai arba tu pats jų turi, arba tave išlaiko. Rašyti tokio tipo agitacinę, sakykim, medžiagą nėra sudėtinga. Tiktai kai prieš tai jūs kalbėjot, ar yra sprendimo būdų, jų, ko gero, nėra, kadangi nėra socialinių liftų. Skyrybų nėra, nutraukti santuoką yra sudėtinga. Antra, ko tu neturi, tai neturi savo pajamų. Vadinasi, jeigu su vaikais užstrigai arba nevykusioj santuokoj, nelabai turi pasirinkimo, ir, kitas dalykas, tu neturi savų pinigų. Ne visoj Lietuvoj taip buvo,

labai skiriasi pagal regionus. Pvz., Pietų Lietuvoj, Dzūkijoje ir turtingoj Suvalkijoje, nelabai suprastų, kaip gali būti, kad moterys yra stumdomos. Yra kaimų, kur per kartas eina taisyklė: moteris turi turėti savo turtą, būtent pasakant, kad tavęs nestumdytų. Seniai skaičiau Orintaitę, bet man likęs įspūdis, kad čia paskutinis pasipirgėjimas, jaunystės pabaiga.

V. J.: Mes praleidom vieną svarbų momentą. Tos, kurios rinkosi karjerą, jei ir turėdavo šeimą, būdavo bevaikės.

S. D.: Radikali Orintaitė būti negalėjo, kaip aktyvi katalikė ji, sakykime, negalėjo skatinti skyrybų, nors dalyvavo Nėries liudininke civilinėj santuokoj.

A. C.: Dėkoju visoms diskusijos dalyvėms už išsakytas mintis.

Diskusiją parengė

SOLVEIGA DAUGIRDAITĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

<https://ror.org/05ogfgn67>

solveiga@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0002-9709-9208>